

ПРИКАЗИ

Bogdanović, B., Raspopović, R. (2020) CRNOGORSKO NAORUŽANJE / MONTENEGRIN WEAPONS. *Ilustrovana monografija o razvoju pješadijskog naoružanja u Crnoj Gori (1870–1916)*, Podgorica: UniverzitetCrneGore, 273 str.

У издању Универзитета Црне Горе, током 2020. године је објављена књига Бранка Богдановића, стручног сарадника Војног и Историјског музеја Србије и др Радослава Распоповића, научног савјетника и директора Историјског института Универзитета Црне Горе, CRNOGORSKO NAORUŽANJE / MONTENEGRIN WEAPONS. *Ilustrovana monografija o razvoju pješadijskog naoružanja u Crnoj Gori (1870–1916)*. Настала као резултат дугогодишњег истраживања и сакупљања како документационе грађе, тако и познавања самих комада наоружања о којима се говори, ова публикација доноси свеобухватну синтезу знања о типовима, врстама, моделима и тактичко-техничким карактеристикама хладног и ватреног оружја, које је било у употреби војске Књажевине и Краљевине Црне Горе, у скоро полувековном периоду засвођеним престанком њеног активног дјеловања у јануару 1916. године. Узимајући посебно у обзир широко прихваћени наратив о војничком карактеру црногорског друштва и својерсном култу оружја које је у њему владало, научна и шире заинте-

ресована публика у тексту, цртежима и фотографијама на страницама овог дјела први пут добија један свеобухватан, детаљан и прецизан преглед војне опреме црногорске војске, као директног носиоца таквих представа и доживљаја. Те представе су, нарочито са протоком времена, у сјећању задржале само магловите упутнице на имена, изглед или значај неких од најпознатијих и најпрепознатљивијих модела, држећи их као острва у мору заборава и незнања о ширем контексту у којем су настали, дошли у Црну Гору и у њој оставили трага.

Посматрано као посебно достигнуће материјалне и техничке културе своје епохе, оружје се не налази у коријенима и узроцима друштвених и политичких токова, али је увијек једно од њихових најаутентичнијих симбола. Одатле се намеће потреба његовог упознавања и ради одређивања конкретног значаја које су његове врсте и модели имали у неком историјском процесу, и ради сагледавања њиховог симболичког функционисања унутар ширих категорија друштвених представа, културе сјећања, наратива и стереотипа. Уте-

мељена на богатој изворној грађи, сачуваној у двадесетак међународних и регионалних архивских институција, доступној периодици и релевантној научној и стручној литератури, ова књига пред читаоца не износи само каталог информација о конадима гвожђа и дрвета који су имали своју употребну вриједност, већ га уводи и сигурно води кроз свијет појмова који су већ дубоко ушли у друштвену свијест, као категорије како самих историјских епоха, тако и каснијих представа о њима.

Након двојезичног предговора и инструктивног увода, преглед како појединачног, тако и историјата увођења и употребе појединачних модела хладног и ватреног оружја у арсенал црногорске војске, дат је кроз осам тематских поглавља. Прво, које се односи на хладно оружје (31–63), описује употребу различитих бојних сјечива, од традиционалних јатагана (ханџара), до типских, формацијских сабљи (аустројске М 1854 и 1861, као и руске М 1865, 1881 и 1910) и бајонета. Треба рећи да су бајонети у црногорској војсци третирани другачије него у европским земљама из којих су набављани – не као продужетак пушке, већ као замјена за традиционални јатаган. У том смислу су често били статусни симбол нижих чинова, за које није било довољно сабљи.

Друго поглавље се бави револверима, препознатљивом статусном симболу Црногораца на размеђу вјекова. Иако је ова врста личног наоружања већ од половине 19. вијека почела да губи свој превасходно борбени значај, односно, постала обиљежје искључиво подофицира и официра, за Црногорце је набавка и посједовање револвера надилазило категорију пу-

ког посједовања комада трупног наоружања. Тај однос је, у црногорском случају, директно везан за један конкретан модел револвера, аустројски Гасер (Gasser) М1870 и његову каснију верзију М1870/1874, калибра 11.3x36мм, које су црногорски војници, подофицири и официри набављали у склопу државног аранжмана са аустројским произвођачем. Популарност другог модела револвера, америчког Смит-Весона (Smith&Wesson) М1874 у калибру 10,67мм, који је у Црну Гору почео да стиже из Русије 1905. године, није ни изблиза достигла Гасерову.

Поглавља 3 и 4 се односе на пушке, од сприједа пуњећих М 1854 и М1850/56 калибра 14,8мм, преко једнометних острагуша (Крнка М1866/67 кал. 14.8мм, Венцл (Wenzl) М 1866 кал. 13.9мм и Верндл (Werndl) М 1877 кал. 11мм до „берданки“ (Бердан) №2 М1870 калибра 10.67. Такође су описане и различите пушке које су у састав наоружања црногорске војске ушле као ратни плијен из рата 1876–78, и то једнометних острагуша Шнајдер (Snyder) М1867калибра 14,7мм, Пибоди-Мартини (Peabody-Martiny) М1871/74 кал. 11,43мм и Пибоди-Мартини-Маузер (Peabody-Martiny-Mausser) М 1874/1908 кал. 7,65x53мм, као и вишеметних пјешадијских пушака и карабина (са краћом цијеви) Винчестер (Winchester) М 1866 у калибру 11x23мм (44 Henry). Посебно поглавље (5) је посвећено легендарним „московкама“, односно вишеметним руским пушкама Мосин М1891 у калибру 7,62x54мм, као и низу пушака које су заробљене у операцијама 1914–1916 или добијене као помоћ од савезника. То се односило на моделе турских пушака у калибру 7,65x53мм

и системом затварача Маузер М 1890, 1893 и 1903, затим на најмодернију пушку свог времена, њемачки Маузер М1898 калибра 7,9x57мм, као и на два модела пушака које је користила аустроугарска војска. У питању су били Манлихер (Mannlicher) М 1895 кал. 8x50мм и једно занимљиво оружје, настало као мјешавина различитих система – комисијска пушка М 1888/13 у калибру 7,92x57мм, са Маузеровим затварачем, Манлихеровим магацином и облогом цијеви система Арман-Миг (Armand-Mieg).

О низу модела мираљеза, који су били у употреби црногорске војске, говори се у 6. поглављу. Ријеч је о моделима Гетлинг (Gatling) – Горлов М 1871 калибра 10,67x58мм, Максимовим (Maxim) моделима М 1906 и 1912 кал. 7,62x54мм, те М 1909 кал. 7,65x53мм (заплијењен током балканских ратова), америчком Колт-Браунинг (Colt-Browning) М1895/1914 кал. 7,62x54мм, као и аустроугарском Шварцлозе (Schwarzlose) М1907/12, калибра 8x50мм, који је представљао ратни плијен из операција 1914–15. Седмо поглавље доноси преглед увођења и употребе првих импровизованох и типских ручних бомби у балканским и почетком Првог свјет-

ског рата. Ту је описан први покушај прављења импровизоване експлозивне направе, тзв макаритне бомбе током кампање према Скадру, као и набавка српске Васић-ВТЗ Крагујевац М1904/12, прве типске ручне бомбе у саставу црногорске војске, испоручене крајем љета 1914. године. Последње, 8. поглавље се односи на пратеће, логистичке објекте, попут складишта оружја и радионица за њихову поправку и одржавање. Књигу засвођују двојезични сажетак, списак коришћених извора и литературе, глосар техничких израза који су коришћени у тексту, као и регистар личних имена и географских појмова.

Намијењена првенствено историчару, заинтересованом за војну историју Црне Горе крајем 19. и почетком 20. вијека, ова књига би требало да буде незаобилазан дио библиотеке сваког колекционара и познаваоца оружја и војне опреме на Балкану. Прецизност и детаљност описа надилази све до сада објављене публикације које додирују ову тему, а први пут је могуће наћи на једном мјесту све најважније податке о формацијском стрељачком наоружању, које је користила црногорска војска од Вељег рата до капитулације 1916. године.

Иван Лаковић